

kákon bronzszegecsekkel kivert évszám és felirat volt olvasható: „no 1752... Anno 1810 (?)”, fölötté: „...lovits (?)”. Az 1810 körül eltemetett, arccal az oltár felé fekvő halott azonosítása az anyakönyvi bejegyzések alapján egyelőre nem sikerült. A másik, az előzőhöz hasonló irányítású sír is a templom hossz tengelyéhez közel helyezkedett el. A kápolna területén van eltemetve Tomcsányi János uradalmi főintéző is, akinek a sírfeliratát őrzi a kápolna bejáratánál elhelyezett, a közelmúltban felújított vörösmárvány-tábla. A templom északi fala mentén megépített új szigetelés árkanak kiásásakor a fal s a jelenlegi karzat északi pillére között egy boltozatos kriptára bukkantunk a padlószint alatt. A teljesen ép téglakriptát nem bontottuk ki, megfigyeléseink után azt visszatemettük. A kriptában egy férfi csontváza feküdt, háton fekvő nyújtott helyzetben. A csontváz körül néhány kisebb, megbarnult koporsómaradványon kívül mást nem tudtunk megfigyelni. A téglasírban talán Buruts János (1748–1829) nyugszik, akiről a *Historia Domus* mint a kápolna 1794. évi felújításának egyik finanszírozójáról emlékezik meg.

LISKA ANDRÁS

179. Gyula, Külső vár

(Békés megye) Kö

2004 március–áprilisában az álló várépület környezetének egészére kiterjedő – azonban az egykori külsővár déli, ma részben az Almássy-kastély és parkja által elfoglalt területet nem érintő – szondázó ásatást végeztünk.

Ezen a területen 1960-ban már Parádi Nándor is nyitott két-két, a téglavár falaira merőleges kutatóárkot, s magunk 1997-ben további két árokkal vizsgáltuk a rétegviszonyokat. Újabb kutatóárkaink – a vár falszorosának sarkára épített kerek ágyútoronytól délnyugatra nyitott két árok kivételével – úgy nyugaton, mint keleten ugyanebbe a rendszerbe illeszkedtek. Ennek megfelelően mindenütt közel azonos vonalban jelentkeztek az egykori fa-földszerkezetű kötőgátak nagyobb (30–50 cm) átmérőjű cölöplyukai. Ugyanakkor a kötőgátak pontos szélessége még nem volt megállapítható, ma a nyugati szélesebbnek tűnik a keleti oldalon emeltnél. Kifejezett átépítések nyomait nem találtuk az egységes sárga agyagos „sáncföldben”, ami természetesen nem zárja ki az újabb korban esetleg elhordott egykori felső részek későbbi módosításait.

A nyugati kötőgáthoz az ágyútoronytól délnyugatra vizsgált területen később (?) egy sokkal kisebb átmérőjű cölöplyukakkal jellemezhető külső védőmű épült, melynek pontosabb meghatározása azonban további vizsgálatokat – nagy felületű feltárásokat – igényel.

Munkánk fontos eredménye volt a két északi bástya homlokvonalainak meghatározása. Ezt az általunk nyitott, a téglavár homlokzataira merőleges, illetve azal párhuzamos árokkal elég megnyugtatóan el tudtuk végezni a vár szerencsés módon máig beépítetlen területén. Azonban hangsúlyoznunk kell, korántsem

biztos, hogy a bástyaépítmények külső vagy épp belső síkját tudtuk az itt talált s a kötőgátaknál megfigyeltekkel egyező cölöplyukakkal feltárni. Ez ugyancsak további, felületi feltárással lesz lehetséges. Ebből is adódhat a bástya „falainak” a kötőgátakéhoz mérten vélt kisebb szélessége. Átépítésekre itt sem bukkantunk, az egységes agyagfeltöltés jellemzői voltak ugyanakkor az itt különösen nagy számban feltárt hatalmas ún. sáncszegek.

Bár a kutatott terület nagysága ezt megbízható szinten még nem tette lehetővé, mégis megkíséreltük az egykori védőművek elvi rekonstrukcióját is – feltárási eredményeink mellett felhasználva a terület rendelkezésünkre álló finom szintvonalas felmérését. Bár az így megjelenő bástyák formája és mérete – főleg az északnyugati esetében – igencsak torznak tűnik, ez semmiképp sem tekinthető elfogadhatatlannak, hisz itt az ún. olasz bástyás rendszer egy viszonylag korai hazai alkalmazásával van dolgunk. (Lásd az illusztrációt a 225. oldalon!)

Kutatásunk fontos megállapítása volt ugyanis, hogy nem az 1562. évi Mirandola-féle terven megépítendőként ábrázolt bástyákat tártuk fel – azok véleményünk szerint meg sem épültek –, hanem az ugyanott már létezőként feltüntetett két kisebb északi védőművet. Bár azokat ugyanezen a rajzon az általunk meghatározottnál jóval kisebb méretben ábrázolták, a teljes alaprajz – elsősorban a ma is álló várépületre vonatkozó – arányrendszere vitathatatlanná teszi, hogy a feltehetően 1552 után – ekkor került a vár királyi kézre – végzett erődítési munkák eredményeit határozhattuk meg.

Munkatársak: Gál Viktor és Szatlóczki Gábor régész-hallgatók.

GERELYES IBOLYA – FELD ISTVÁN

180. Hajdúböszörmény, Csíkos-tanya

(Hajdú-Bihar megye) U, Sza, A, Á

Az épülő M3-as autópálya 16. sz. lelőhelyén – folytatva a 2003-ban megkezdett munkát – szarmata és Árpád-kori objektumok kerültek elő. A szarmata településhez 179 gödör, 11 kút, 13 ház, 9 árok, 25 cölöplyuk és 5 kemence, míg az Árpád-kori településhez 4 gödör, 1 árok és 1 kemence tartozott. A feltárt objektumok szóródása megegyezik a 2003-ban megfigyeltekkel. A szelvény Ny-i végén találhatóak az Árpád-kori települések, míg az É-i szakaszon a szarmata korú objektumok kisebb számban jelentkeztek.

A szelvényben K felé haladva feltártuk a szarmata települést övező árokoknak egy újabb szakaszát. Az árokrendszeren belül, az egykori falu K-i felén 3–4 m átmérőjű és 3–3,5 m mély kutakat és négyzetes formájú (0,5×1,5 m), 3–3,5 m mély víznyerő aknákat találtunk. A szelvény K-i felében sűrűsödtek a település nyomai: a földbe mélyített házak közötti területet szinte teljes egészében elfoglalták a kisebb-nagyobb méretű, méhkas alakú, hamus betöltésű tárológödrök. A házakban az ÉNy-i oldalon alakították ki a földbe vájt tűzhelye-

ket, míg a DK-i oldalhoz gyakran csatlakozott egy-egy tárológödör. Három nagyméretű újkőkori gödröt és egy kutat, egy avar temetőt, továbbá a szarmata falu folytatását sikerült megfigyelnünk a feltárt szarmata településtől K-re. Az alföldi vonaldíszes kerámia kultúrájába tartozó gödrök és kút leletanyaga megegyezett a tavalyi évben feltárt objektumok leletanyagával. A szarmata falu ezen részletét egy árokrendszer osztja egy kisebb (50×60 m) és egy nagyobb (110×70 m) egységre. Ebben az évben a humuszolt terület Ny-i harmadában elhelyezkedő, kisebb szarmata településrészlet feltárását végeztük el. A 3 házból, 3 kútból, 33 gödörből álló településrészletet három oldalról árok határolta. Itt az objektumok az előző felszíntől megfigyeltektől ritkábban helyezkedtek el.

Elvégeztük a terület DK-i részén előkerült 7–8. századi avar temető feltárását. Egy 70×50 m-es területen fekszik, az ÉNy-DK-i tájolású sírok kilenc, ÉK-DNy-i sorba rendeződnek. A humuszolás során mintegy 140–145 sír feltárását lehetett megfigyelni, de csak 49-et tártunk fel. A nőknél általában bronz vagy ezüstözött bronz fülbevalókat, üveggyöngyöket, vascsatot és egy esetben sarlót találtunk. A férfiaknál vascsatokat, késeket, egy-egy esetben baltát, illetve lószerszámot helyeztek a sírokba. A sírok között kiemelkedik egy előkelő férfi sírja, ahol a halottal együtt temették el felszerszámozott lovát is. A lovas férfi ezüstlemezekkel díszített övet viselt, az övre erősítve hordta a 12–15 cm hosszú vaskését, amelyet a sírban a jobb oldalán találtunk meg, míg a férfi bal oldalán egy 100–110 cm hosszú, egyenes kard feküdt. A halott lábához baltát és némi ételmellékletet helyeztek. A lószerszámból megmaradtak a fém és a csont alkatrészek: a zabla, a kisebb csatok, a hevedercsat, a kengyelek, a nyereg kápáját díszítő csontlemezek, továbbá a szíjakat díszítő ezüstözött bronzgombok. Öt másik sírhoz hasonlóan ebben a sírgödörben is megfigyelhető volt annak a faszervezetnek a nyoma (4 vagy 6 cölöplyuk a sírgödör szélén), amelyre a halottat fektették.

Munkatársak: Kovács Katalin, Váczi Gábor régészek, valamint az ELTE Régészettudományi Intézet hallgatói.

MÁRKUS GÁBOR

181. Hajdúböszörmény, Ficsori-tő-dűlő

(Hajdú-Bihar megye) U, R

Az épülő M3-as autópálya 1. sz. lelőhelye Hajdúböszörmény határában, a várostól 7 km-re ÉNy-ra helyezkedik el, egy mélyebben fekvő, vizenyős terület partján. A terepbejárás adatok alapján a lelőhely 650–700 m-es szakasza esik a nyomvonalba, melyből 2004. június 1. és augusztus 31. között egy 270 m hosszú szakaszt (16 200 m²) tártunk fel. Eddig összesen 71 objektumot bontottunk ki.

Az alföldi vonaldíszes kerámia kultúrájának településéből csupán a nagyméretű gödröket tudtuk megfog-

ni, azoknak is a valódi mélységéről és az aljuk eredeti formájáról nem rendelkezünk hiteles adatokkal, mivel a talajvíz a bontás során már a harmadik ásónyom után megjelent. A feltárt településrészlet DK-i részén látott napvilágot öt sekély, kisméretű tárológödör és két rövid árokszakasz. Az egykori település többi objektuma (15 gödör és 2 kút) a humuszolt felületen rendszertelenül, elszórva helyezkedett el, helyenként 25–30 m-es területeket is szabadon hagyva. A korszakhoz összesen 10 temetkezés tartozott. Edénymellékletet két sírban találtunk. A leletanyag alapján a település az esztári festett kerámia és a klasszikus AVK csoportjába sorolható.

A kora rézkori tiszapolgári kultúra 34 temetkezést számláló temetője a humuszolt terület ÉNy-i végén, egy 20×25 m-es, ÉNy-DK-i irányú, ovális területen helyezkedett el a nyomvonal közepén. A sírok a gépi humuszolás során kerültek elő, a nyesést követően sírfoltokat nem lehetett a nyers agyagban megfigyelni, csupán a csontváz és a mellékletek elhelyezkedése alapján lehetett egy-egy sírgödört megfigyelni. A fő tájolási irány az ÉNy-DK-i, de megjelenik a DK-ÉNy-i is. A temetőben a csecsemőtől az idősebb korig minden korosztály képviselve volt, fektetésük szigorú rendje alapján a nemekre is következtetni is tudunk, melyek száma a temetőn belül arányosan oszlik meg. A sok kerámia-, állatcsont- és kőeszköz-melléklet mellett különleges jelentőségű két csonteszköz, melyek alapján a két sírt, „kézműves” síroknak határoztuk meg. Az ékszerekként szolgáló márványgyöngyökön kívül réz spirálkarperect érdemes megemlíteni. A temető teljesen feltártnak tekinthető.

A feltárási felszín ÉNy-i felében a bodrogkeresztúri kultúra három gödre is előkerült. A három gödör közül az egyiket egy újkőkori gödörbe ásták bele, míg egy másik a tiszapolgári kultúra temetőjének három sírját bolygatta meg.

Munkatársak: Kovács Katalin, Váczi Gábor régészek, valamint az ELTE Régészettudományi Intézet hallgatói.

MÁRKUS GÁBOR

182. Hajdúdorog, Szállásföldek, közép

(Hajdú-Bihar megye) Sza, Á

Az épülő M3-as autópálya 52. sz. lelőhelye Hajdúdorogtól É-ra található, az Árpád-kori templomot és temetőjét magába foglaló Templomdomb (M3 53.) lelőhely közvetlen közelében. Az M3 53. lelőhelytől Ny-ra húzódó területen az M3-as autópálya tervezett nyomvonalát követve egy 14 600 m² nagyságú felszínt tártunk fel, ahol egy szarmata és egy Árpád-kori település összesen 137 objektuma került elő.

A feltárt felszín K-i harmadában, a legalacsonyabb részeken sűrűsödtek a Kr. u. 4. századra keltezhető szarmata kori település objektumai. Egy 2,5 m mély kúton, két füstlőnek használt gödörrendszeren kívül túlnyomórészt méhkas alakú gödrök tartoztak ebbe az időszakba. A területen két temetkezést is feltártunk. Területünk